

V L Allen vs. E Mandel – om arbetarklassens revolutionära roll

Arbetarklassen och revolutionen

av V. L. Allen

Ur *Häftet för Kritiska Studier* 6-7/1971

[Detta är en översättning av en artikel som Allen presenterade på den jugoslaviska *Praxis*-6]

En grundläggande tes inom marxismen är att motsättningen inom ett kapitalistiskt system mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden leder till revolution när lönarbetarklassen når fullt medvetande om sin objektiva ekonomiska ställning, blir en klass för sig. Ett lika grundlägg problem är varför arbetarklasserna inom de utvecklade kapitalistiska länderna ännu inte blivit klasser för sig. Allen är starkt kritisk mot de försök Marcuse och Mandel gjort att svara på denna fråga genom att hänvisa till "arbetarklassens passivitet", som skulle betingas av kapitalistisk värdeindoktrinering respektive byråkratisering av arbetarklassens organisationer. Allen söker visa hur dessa resonemang mer bygger på empiricistisk systemanalys och funktionalism än på dialektisk materialism, och hur bräckliga Marcuses och Mandels teorier om studentrörelser som "revolutionära katalysatorer" därmed är.

En dialektisk-materialistisk förklaring måste i stället använda sig av begreppet motsättningar inom arbetarklassen. Uppkomsten av ett socialistiskt block och den framväxande nationalismen i den tredje världen har skärpt den grundläggande motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden i de kapitalistiska metropolerna. Denna utveckling, liksom utvecklingen av varje annan motsättning inom den kapitalistiska produktionen, har två sidor: dels verkar den för uppkomsten av klassmedvetenhet, dels skapar den nya splittrande faktorer inom folket. Det är balansen mellan dessa sidor som avgör existensen av en revolutionär situation, tycks Allen mena.

När man skall börja en undersökning av revolutionen i de samtida kapitalistiska länderna gäller den första frågan definitionen av termen samtida kapitalism. Det ofta framförda påståendet att de kapitalistiska staterna inte har genomgått någon revolution, är giltigt endast om det kapitalistiska systemet begränsas till något som kan kallas de kapitalistiska metropolstaterna i Västeuropa och USA. Det kapitalistiska systemet är emellertid mer omfattande. Metropolstaterna har satelliter. Satelliterna, som med en eufemism kallas "utvecklingsländer", utgör en lika viktig del av det kapitalistiska systemet som metropolstaterna i centrum. Satelliterna i Asien, Afrika och Latinamerika har karakteristika som till sitt ursprung inte är kapitalistiska. Kulturellt utgör de blandningar och i deras ekonomier finns feodala drag och drag av självhushållande stamsamhällen. Men satelliternas dynamik härrör primärt från effekterna av motsättningar i metropolstaterna. De krafter som där framkallar revolutioner är alltså grovt sett desamma som skulle kunna eller borde kunna framkalla dem i metropolstaterna. Frågeställningen borde i själva verket vara: varför har det funnits revolutioner i somliga länder inom det kapitalistiska systemet och inte i andra. Varför på Kuba men inte i USA?

Samtida kapitalism kan också betyda olika saker beroende på hur man definierar klassisk kapitalism. Västerländska samhällsvetare erkänner ofta, utan att ge någon definition av begreppet, att det system som existerade i Västeuropa och USA på 1800-talet var kapitalism. Det var en polariserad situation med skarpa, iögonenfallande skillnader mellan klasserna. Där fanns uppenbar fattigdom och överflödigt konsumtion. Det karakteristiska var produktion i relativt liten skala och fri konkurrens. Denna situation har uppenbarligen förändrats, och förändringarna tas till intäkt för påståendet, att kapitalismen har förändrats i så hög grad sedan

Marx' tid, att systemet egentligen borde kallas något annat. En sådan slutsats gör det möjligt för analytikern att säga, att faktorer som skulle kunna framkalla revolutionära förändringar återfanns i de kapitalistiska samhällena på Marx' tid men nu har försvunnit. Klasstrukturen är komplicerad och flytande; uppenbar fattigdom har eliminerats och de materiella skillnaderna har blivit svårare att upptäcka; produktionen försiggår i stor skala, den är starkt byråkratiserad och kontrolleras av teknokrater; regeringarna lägger sig vinn om välfärd och har vissa metoder för att maximera denna.

Kapitalismen är emellertid inte en samling *ad hoc* karakteristika, utan ett klart definierbart system. Det är ett system i vilket produktionsmedlen ägs privat och används via marknads-mekanismen.

Ur dessa faktorer följer dess främsta karakteristikum, skillnaden mellan ägarna till produktionsmedlen och de som icke äger produktionsmedel. De senares enda möjlighet att tjäna sitt uppehälle är att sälja sin arbetskraft. Så länge de primära faktorerna och därav följande karakteristika är oförändrade, är systemet i grunden detsamma, oavsett vilka andra förändringar som uppstår.

Länderna i Västeuropa och USA är, enligt detta kriterium, fortfarande kapitalistiska, och domineras av den primära motsättningen mellan produktionsförhållanden och produktivkrafter. Denna situation kan endast ändras genom en förändring av produktionsförhållandena; dvs genom att avskaffa privat ägande.

Väsentligen är alltså situationen i de kapitalistiska länderna sådan den var under Marx' livstid. Om kvalitativa skillnader hade uppkommit, vore de inte kapitalistiska länder; de skulle ha genomgått revolutioner, och diskussioner av det här slaget vore inte aktuella. Men eftersom dessa länder är utsatta för ett ständigt tryck av motsättningar, har de naturligtvis genomgått förändringar. Den primära motsättningen har gett upphov till en följd av kriser som i första hand har framkallat en ökning av monopolgraden och i andra hand ökande intervention från statens sida för att stödja det kapitalistiska systemet. Marknadsmekanismens oförmåga att arbeta under krisernas påfrestningar har förmått staterna att lagstifta till dess stöd. I alla kapitalistiska metropolstater har den senaste tidens förändringar fört dem närmare den korporativa statens stadier av kapitalism, som leder till fascism och utgör förspelen till den slutgiltiga krisen.

Det avgörande är att inget medel, vare sig imperialism, neokolonialism eller fascism kan förhindra de kapitalistiska staternas slutgiltiga omvandling. Förnekar man detta, förlämnar man en varaktighet, en oföränderlighet åt kapitalismen, vilket tyder på en dogmatisk ovetenskaplighet i synen på samhälleligt beteende. Det är ett elementärt vetenskapligt försiktighetsmått att medge att kontinuerliga kvantitativa förändringar kan bygga upp en motsättning som initierar en kvalitativ förändring. Påståendet att revolutionära förändringar är oundvikliga måste emellertid stödas av empiriska bevis. Det har hittills inte funnits några revolutioner i kapitalistiska metropolstater. Kanske är den analys som förutsäger revolutionens oundviklighet i vissa avseenden bristfällig. Under alla förhållanden är det nödvändigt att mer noggrant undersöka sättet att analysera revolutionära förändringar.

Empiricism – marxism

Det dominerande paradigmet i kapitalistiska metropolstater för förståelse av revolutionära förändringar är systemanalys. Samhällsvetarna använder olika modeller inom detta paradigm, men alla konvergerar så småningom mot användandet av empiricism. Det innebär att för varje situation undersöks dess partikulära, speciella egenskaper. De förklaringar som följer är partikulära. Det har ingen betydelse att skilda situationer kan uppvisa skilda karakteristika eller att nya karakteristika kan uppstå. Definitionen av situationen är viktig här. Inom ramen

för systemanalys är det legitimt att isolera vilken del som helst av samhällelig aktivitet för en undersökning. Det är undersökaren som skall avgöra vad som är ett system, ty det finns *a priori* inga riktlinjer för honom. Det innebär att det är möjligt att se på t.ex. studentrörelsen som ett fenomen som har sitt ursprung i särskilda universitet. Det universitet, eller t.o.m. den fakultet inom ett universitet där studentprotesten äger rum, kan definieras som systemet. Det finns ingen logisk nödvändighet för en empiricist att betrakta den högre undervisningens struktur eller den högre undervisningens sociala sammanhang som möjliga orsaksfaktorer. Därav följer att revolutionära förändringar aldrig behöver identifieras av empiricister, då samhällliga förändringar kan isoleras och begränsas i termer av orsaker och implikationer, så att dessas generella relevans inte erkänns. Det råder ingen förvirring bland empiricister om vad som utgör revolutionära förändringar; om förändringens mekanismer; om impulser och media. Empiricismen kan stå till tjänst med ett oändligt antal skilda förklaringar. Studentprotester, negerrevolter och strejker kan hänföras till oansvariga ledare, bristfälliga kommunikationer, dåliga arbets- eller levnadsförhållanden, psykologiska störningar etc., etc. Inte heller råder någon förvirring bland empiricister om tidsbestämningen av revolutionära förändringar. De kan inte förutse sådana förändringar eftersom systemanalysen är statisk och därför inte medger möjligheten av kvalitativa förändringar. Empiricister sysslar huvudsakligen med att identifiera, klassificera och beskriva revolutioner när de väl har inträffat. Deras analyser stöder *status quo* och är heuristiskt ointressanta.

Det alternativa begreppsliga angreppssättet är marxism, varmed menas dialektisk materialism. Det är baserat på en dynamisk verklighetsuppfattning och kan därför visa på revolutionära förändringar i alla stadier. Det gör det möjligt att identifiera de nödvändiga och tillräckliga villkoren för sådana förändringar och ger upphov till frågor rörande villkorens karaktär, förhållandet mellan dem, förändringarnas mekanism och tidsbestämning. Den dialektiska materialismen föreskriver, till skillnad från systemanalysen, både vilken prioritet som skall ges orsaksfaktorerna och det sätt på vilket dessa verkar. Detta paradigm måste tillämpas på konkreta situationer och faktorernas karaktär kan endast fastställas genom empiriska undersökningar. I detta fall finns mycket mindre utrymme för användning av intuition, för godtyckliga bedömningar och för gissningar, än inom systemanalysen. När de nödvändiga villkoren för förändringarna en gång stipulerats, är de givna för samhällsanalytikern. Återstår att identifiera de tillräckliga villkoren och även här får analytikern ledning.

Dialektisk materialism gör det möjligt att identifiera grunddragen i den revolutionära förändringsprocessen. Detta gjordes först av Karl Marx och analysen utarbetades av Lenin. Marx såg upphovet till förändringen i motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden. Denna motsättning, avspeglad i motsättningen mellan köpare och säljare av arbetskraft, skulle genom att försämma arbetarnas villkor förvandla arbetarklassen från en klass i sig till en klass för sig. Denna förvandling skulle ske genom spridning av klassmedvetande. En lönarbetarklass, fullt medveten om sin objektiva ekonomiska ställning, skulle göra revolt och överta äganderätten till produktionsmedlen genom staten och därigenom tillintetgöra det primära förhållande som karakteriserar det kapitalistiska samhället. Lönarbetarklassen, vanligen beskriven som arbetarklassen, är det medel genom vilken förändring kommer till stånd.

Arbetarklassens roll i revolutionen

Tillämpningen av detta paradigm på konkreta situationer har gett upphov till frågor om tidsbestämningen av revolutionära förändringar, arbetarklassens roll och det slag av villkor som skulle initiera revolutionär handling. Frågorna uppkommer i första hand ur en otålighet att få till stånd förändring, något som har förvrängt analytikernas historiska perspektiv. Den kvalitativa omvandlingen av förkapitalistiska samhällen kan analyseras lidelsefritt, så att tiden huvudsakligen används som en dimension för jämförelse. Men förändringstakten i ett samtida

samhälle kan inte ses riktigt på samma sätt. Det är svårt för analytikern av det samtida kapitalistiska samhället att se historiskt på förändringar. Han letar ständigt efter tecken och är benägen att överbetona element som kan synas relevanta på kort sikt men som inte har någon betydelse i det långa loppet. Ju mer engagerad analytikern är i att förändra det kapitalistiska systemet, desto troligare är det att han låter sitt perspektiv bli förvrängt och ger sig in på teoretiska improvisationer.

Tre faktorer i det samtida samhället har tenderat att förleda vissa analytiker att modifiera den ortodoxa marxistiska förklaringen av revolutionär förändring. Den första är arbetarklassens synbarligen passiva karaktär; den andra är uppkomsten av studentrörelser medan den tredje är förändringen av arbetarklassens sammansättning. Bevisen för arbetarklassens revolutionära passivitet är av två slag. Där finns det strikt empiriska beviset att ingen framgångsrik revolution hittills har omfattat någon etablerad arbetarklass. Annorlunda uttryckt, ingen kapitalistisk metropolstat har hittills genomgått revolutionära förändringar medan satelliter med relativt små, rörliga arbetsstyrkor har gjort det. Det tycks vidare inte finnas många tecken till revolutionärt uppsåt bland etablerade arbetarklasser.

Det andra slaget av bevis består av en förklaring av frånvaron av revolutionärt uppsåt, men förklaringen leder vidare till ett hävdande, att frånvaron av revolutionärt uppsåt bland etablerade arbetarklasser inte bara är orsak till att dessa inte har revolterat, utan också avhåller dem från att spela en framtida revolutionär roll. Man ser att arbetarna genom en socialiseringsprocess påverkas att acceptera kapitalismens värdesystem och arbeta inom dess ram. Under alla förhållanden avhålls den från handling genom byråkratiseringsprocessen. Olika analytiker har prioriterat den ena eller den andra av dessa processer. Herbert Marcuse t.ex. ser socialiseringen som det främsta hindret för arbetarklassen att gå till revolutionär handling. Hans bok *Den endimensionella människan* förklarar i detalj hur denna process förlöper. ”Den endimensionella tanken”, konstaterar han, ”gynnas systematiskt av politikerna och deras leverantörer i massmedierna. Deras föreställningsvärld befolkas av hypoteser som verkar för sin egen sanning och som genom att oavslutligen och utan konkurrens upprepas, blir definitioner eller diktat med hypnotisk verkan ...”¹ Detta resonemang bekräftar det existerande; det fungerar som ett rättfärdigande av *status quo* och betraktar icke-operationella idéer som verklighetsfrämmande och subversiva. Makten att begränsa kritiskt tänkande skulle enligt Marcuse vara så stor att den fungerade som en broms på lösningen av motsättningar. ”Motsättningar”, tillade han, ”exploderar inte av sig själva.”² Han blev besviken på den dialektiska teorin. Han konstaterade att ”Den dialektiska teorin är inte vederlagd, men den kan inte erbjuda botemedlet ... Den definierar de historiska möjligheterna, ja, de historiska nödvändigheterna; men dessas förverkligande kan bara vara den handling som svarar mot teorin, och för närvarande finns ingen sådan handling.”³

Herbert Marcuse erkände att handling förhindrades genom byråkratiseringen av arbetarklassens organisationer lika väl som av socialiseringen. Detsamma gjorde Ernest Mandel, men han betonade byråkratiseringens styrka. Han konstaterade att ”arbetarrörelsens traditionella organisationer är så djupt byråkratiserade och för länge sedan har valt det borgerliga samhället ...”⁴ Han avfärdar dem som möjliga bärare av förändringen. Arbetarklassen kan, tror Mandel, ta del i en revolutionär kamp genom att resa sig spontant, skapa en egen ledning och egna kommittéer, men endast om den reser ”mångdubbla skyddsmurar mot den borgerliga ideo-

¹ *Den endimensionella människan*, s. 30

² Ibid.

³ Ibid, s. 232

⁴ ”Det nya avantgardet” i *De nya revolutionärerna*, redigerad av Tariq Ali, s. 53

logins penetration av arbetarklassen ...”⁵ Om inte dessa murar reses, delar Mandel Marcuses dystra perspektiv på den dialektiska processen.

Både Marcuse och Mandel erkände att revolutionära förändringar måste äga rum med arbetarklassens hjälp, men de trodde att denna klass var oförmögen att initiera förändringar. För att återfå sin optimism, för att tillfredsställa sitt engagemang i den revolutionära förändringen, måste de söka efter katalysatorer eller detonatorer utanför arbetarklassen. Studentrörelsen blev deras svar. Ernest Mandel skrev att studenterna ”... kan och måste spela sin viktiga roll som detonator. Genom att spela denna roll inom arbetarklassen, framför allt genom förmedling av unga arbetare, kan de inom själva arbetarklassen frigöra väldiga krafter i kampen för att trotsa det kapitalistiska samhället och den borgerliga staten.”⁶ Denna detonator-sprängämnes-teori accepteras också av Marcuse, som blev studentrörelsens främste apostel.

Marcuses och Mandels modifieringar av den ortodoxa dialektisk-materialistiska förklaringen av revolutionära förändringar är djupgående, och i praktiken innebär de ett förkastande av dess dialektiska bas. Att se något dialektiskt innebär att betrakta det som någonting som växer fram, är ofullständigt och håller på att förändras. Det innebär ett erkännande av att förändringar kommer till stånd via motsättningar mellan faktorer som bestämmer beteendet i varje enskild sfär av samhällelig aktivitet och att varje motsättning i sin lösning frambringar nya motsättningar. Sålunda är förändringen kontinuerlig och obeveklig. Föreställningen att vad som helst kan fritas från trycket av motsättningar; att vad som helst kan existera utan att vara element i en motsättning och i sig innehålla en; är inkonsistent med den dialektiska teorin. Enligt den dialektiska materialismen kan det inte finnas någon distinktion mellan detonatorn och sprängämnet. En analys som gör en sådan distinktion förutsätter att sprängämnet är statiskt till dess att det detonerar; med andra ord att sprängämnet är avskilt från allt tryck utom det speciella som har detonerande egenskaper. Den ger ingen ledning beträffande detonatorns karaktär, en fråga som lämnas antingen till spekulering eller empirisk erfarenhet. Om en protest har detonerande egenskaper eller ej får analytikern avgöra. Det finns ganska starkt stöd för uppfattningen att studentprotesterna i Frankrike under händelserna i maj-juni 1968 fungerade som katalysatorer för en större proteströrelse. Det finns mycket mindre stöd för uppfattningen att studentprotester generellt har katalyserande egenskaper. Också om studenterna protesterar, vilket de gör i USA, Japan och Västtyskland, finns det inget generellt accepterat orsakssammanhang mellan deras aktioner och arbetarklassens. Det står därför öppet för analytiker att säga att den eller den studentrörelsen kan fungera som en katalysator, eller att negerrevolten i USA eller någon annan alienerad minoritet kan göra detta. Denna modifikation är ren empiricism. Antagandet att arbetarklassen inte kan explodera av sig själv är, hur sociologiskt sofistikerad dess förklaring än är, inkonsistent med marxism och konsistent med användningen av systemanalys. Sålunda har särskilt Herbert Marcuses modifieringar förvandlat en marxistisk förklaring till en konventionell empiricistisk förklaring.

Den revolutionära situationen

Det är emellertid inte nog med att beskylla Marcuse för empiricism. Uppfattningen av arbetarklassen som ett passivt fenomen eller som något som hålls tillbaka av socialiserande tryck är klart motsatt den empiriska verkligheten. Det mesta man kan säga är att arbetarklasserna i de kapitalistiska metropolstaterna ännu inte har kommit att betrakta sig själva som tillhörande en klass, som utgörande en klass för sig – att den slutliga övergången till klassmedvetande inte har skett. Men också detta är dubiöst som en förklaring till att arbetarklasserna i metropolstaterna inte har gjort revolution. Arbetarklassen gör inte revolution; den utgör en integrerande del av revolutionära situationer, men är inte hela situationen. De sätter inte igång

---

⁵ Ibid

⁶ Ibid, s. 55

revolutioner utan reagerar på en komplex kombination av faktorer. Om den tycks vara passiv, är det för att motsättningarna, primära, sekundära och interna, inte har sprängt sönder deras totala situation på ett sätt som gör revolutionär handling av något slag oundviklig. Inför en sådan söndersprängning, som också omfattar splittring av den härskande klassens led, betyder inte ett socialiserande tryck någonting, då det blir oförenligt med en verklighet som inte kan ignoreras. Det är renodlad Parsonsk funktionalism att tro att indoktrinering, eller en ständig tillämpning av det kapitalistiska systemets dominerande värden, kan bestämma beteendet oavsett den konkreta situationens verklighet. I alla händelser kommer detta inte att hända.

Den avgörande poängen här är att, fastän en revolutionär situation kan uppstå, är sättet att lösa den inte förutbestämt. Det kommer att bero av den politiska inriktning som arbetarklassen får, och det sätt på vilket medvetenheten utvecklas under loppet av revolutionen. Uppkomsten av en utbredd klassmedvetenhet kommer troligen att utvecklas såvida inte krissituationen i sig är av det slag vi har visat på. En arbetarklass kan bli medveten om behovet av en grundläggande förändring av det politiska systemet nästan över en natt om krisen är allvarlig, förutsatt att det finns organiserade medel att ge den en politisk inriktning. Det är emellertid viktigare att undersöka hela systemets dynamik än att koncentrera sig på arbetarklassen ensam för att förstå den revolutionära förändringens process.

Förändringar i arbetarklassens sammansättning

Ingenting av det som sagts hittills är avsett att förminska eller nedvärdera arbetarklassens roll i den revolutionära förändringen. Den spelar huvudrollen. Den primära motsättningen i de kapitalistiska samhällena utvecklas ursprungligen i produktionen. Motsättningen gäller ekonomiska krafter, men dessa utvecklas genom människor beroende på dessas klasstillning. Förändringens klass är arbetarklassen, inte på grund av val eller politiska beslut utan på grund av den primära motsättningens karaktär. Arbetarklassen måste definitionsmässigt vara medlet för revolutionära förändringar. Det är därför lämpligt att se på arbetarklassens sammansättning för att få uppgifter om dess dynamik. Detta har belysts av en del kommentatorer, i synnerhet Serge Mallet och Norman Birnbaum. Birnbaum, t.ex. tror att ”nyare former av klasskonflikter” kan ha uppstått och att utvecklingen av en ”ny medelklass eller teknisk intelligens” kan få en del betydelse för detta.⁷ Birnbaum konstaterar att: ”Produktionsprocessens växande komplexitet, statens ökande ingripanden i samhället, utvecklingen av stora system för administration, distribution och tjänster, har resulterat i en tillväxt av den nya arbetsstyrkan, som karakteriseras av en högre grad av utbildning, organisering inom byråkratiska hierarkier och en något labil politisk läggning ...” Serge Mallet har i en liknande anda skrivit om ”den nya arbetarklassen”.⁸

Förekomsten av en föränderlig sammansättning av arbetarklassen kan inte förnekas. Man kan statistiskt visa på att andelen arbetare som är engagerade i produktionen minskar och att andelen som är engagerade i administration, tjänster och tekniskt arbete ökar. Dessa förändringar är lika för alla kapitalistiska metropolstater. Det är emellertid odialektiskt att betrakta dessa förändringar som nya fenomen och att följaktligen tala om en ”ny arbetarklass”.

Arbetsstyrkan i kapitalistiska länder har ständigt förändrat sin sammansättning. Jordbrukets nedgång absolut och relativt i förhållande till industrin hade en grundläggande betydelse för den industriella arbetsstyrkans karaktär. Den skapade en arbetsstyrka som var både koncentrerad i fabriker och urbaniserad. Var detta mindre viktigt än uppkomsten av serviceindustrin vid en senare tidpunkt? Den fria marknadsmekanismens inverkan formar ständigt arbetsstyrkan efter sina egna föränderliga behov. Produktivkrafterna förändrar kvoten mellan arbete och

⁷ ”The Crisis in Marxist Sociology” av Norman Birnbaum, i *Social Research* Vol 35, 1963, s. 356-7

⁸ ”The New Working Class”, *International Socialist Journal* No 8, april 1965

kapital till kapitalets fördel och har skapat en obruten trend mot mekanisering. Processen gäller upplösning av gamla färdigheter och ett skapande av nya.

Birnbaum och Mallet tar upp frågan om uppkomsten av tekniker och administratörer, som, med Birnbaums ord är ”avlägsnade från kontroll över administrationen ... men inte desto mindre i besittning av färdigheter utan vilka administration /i vid betydelse/ skulle vara omöjlig ...” Men denna process har synbarligen pågått i olika snabb takt sedan omkring år 1900. Och i alla händelser, är den mer betydelsefull än avskaffandet av gesällarbetet t.ex. mellan 1850 och 1900? I denna process ersattes den utbildade eliten inom arbetsstyrkan av relativt utbildade arbetare med små kvalifikationer. Den ständiga kampen om marknader har ökat monopolgraden. Detta har förstärkt tillväxten av administrationen och tendensen att koncentrera sig på att sälja snarare än att producera. Administratörernas och säljarnas uppkomst är inte någon ny företeelse, och ny är heller inte deras organisation i byråkratiska hierarkier. Var inte Max Weber djupt bekymrad över just detta fenomen före första världskriget?

Arbetsstyrkan förändrar ständigt sin sammansättning, och vid varje enskilt tillfälle är den ny. Frågan är då, har den nuvarande sammansättningen större konsekvenser för klasskonflikten än tidigare sammansättningar? I samband med detta bör vi först erinra oss, att den konflikt vi sysslar med är ett strukturellt fenomen och inte en komponent i överbyggnaden. Den är ett resultat av produktionsförhållandena. Fenomenet i överbyggnaden kan återverka på den men kan inte förändra konfliktens karaktär.

Vi vet att människor i samma objektiva ekonomiska ställning reagerar ungefär likartat inför samma typ av tryck. Alla lönearbetare är i samma objektiva ekonomiska ställning, oavsett social bakgrund, utbildning, inkomstnivå, färdigheter och ställning i hierarkin. De bildar fackföreningar och engagerar sig i olika typer av facklig verksamhet. Dessa reaktioner är partiella, bestämda av yrkesmedvetenhet, facklig medvetenhet eller gruppsammanhållning. Det finns inga giltiga bevis för att en sammansättning av arbetsstyrkan snarare än en annan skulle förhindra uppkomsten av ett gemensamt klassmedvetande när trycket av dess objektiva ekonomiska ställning blir tillräckligt starkt. Slutligen måste man komma ihåg att frånvaron av revolutionärt uppsåt bland arbetarklasserna i metropolerna varken är ny eller speciell för dess nuvarande sammansättning. Dessutom var utvecklandet av klassmedvetandet lika markerat långsamt före uppkomsten av sofistikerade metoder för socialisering som den är för närvarande.

Den marxistiska analysen

En analys av revolutionära förändringar bör inte försiggå på ett intuitivt sätt på *ad hoc*-basis. Det råder inget tvivel om att arbetarklassernas synbara passivitet, uppkomsten av proteströrelser vid sidan av arbetarklassen och arbetarklassens förändrade sammansättning är relevanta faktorer för en förståelse av arbetarklassens medvetenhet. Andra relevanta faktorer kunde tillfogas, såsom förhållandet mellan facklig och politisk aktion, fackföreningarnas roll och betydelsen av en ostrukturerad rörelse av ”shop stewards”. I själva verket kunde många frågor inom kapitalismen som helhet påvisas vara av intresse för en förståelse av revolutionära förändringar.

Den dialektiska materialismen ger analytikern en rad logiskt konsistenta metodologiska verktyg. Den betonar situationernas totalitet, så att analysen måste gå från helheten till delarna. Det betyder att analysen bör utgå från den primära motsättningen, via var och en av de ekonomiska klasser som produktionsförhållandena ger upphov till, fram till den punkt där medvetenheten resulterar i politiskt agerande. Agerandets orsaker ligger i helheten, inte i delarna, så att varje undersökt faktor måste ses i sitt sammanhang. Ingenting kan isoleras eller avskiljas från externa orsaksfaktorer.

För det andra föreskriver detta angreppssätt att varje enskilt socialt fenomen i sig innehåller mekanismen för sin egen omvandling. Ingenting är oföränderligt, statiskt eller överksamt. Arbetarklassen och kapitalistklasserna är dynamiska fenomen med föränderliga former och förhållanden. De är underställda tryck från motsättningar som oundgängligen måste förändra deras inbördes förhållanden och därmed omforma produktionsförhållandena. Motsättningarna är både externa och interna för dem. De interna motsättningarna motverkar lösningen av den primära motsättningen. Till exempel är den primära en faktor som skapar en klass för sig, medan interna motsättningar kan vara splittrande och upplösa enheten. Interna motsättningar är härledda och kan aldrig överflygla den primära fastän de kan tyckas dominanta. Den sammansatta helheten av motsättningar är inte på något sätt metafysisk. Motsättningar är empiriskt verifierbara fenomen som avslöjar de exakta förhållandena mellan signifikanta variabler.

För det tredje är analysen historisk. Detta följer av användningen av dialektiken, vilket är ett specifikt historiskt angreppssätt. Att vara historisk innebär inte bara att undersöka den historiska utvecklingen av kapitalismen utan också att se till de närvarande och kommande stadierna av denna utveckling. Det innebär också att motstå frestelsen att göra otåliga teoretiska improvisationer.

Slutligen, medan dialektiken förser analytikern med förändringens mekanism, avslöjar materialismen dess ursprung och den kausala prioritet som bör ges åt uppsättningen av variabler i varje situation. Det bör här inte vara någon sammanblandning mellan ekonomiska och sociologiska faktorer. Den första frågan bör alltid gälla vilka som är de ekonomiska variablerna och vilken deras betydelse är.

Metropol och satellit i samtida kapitalism

Givet dessa analytiska verktyg, vad kan då sägas om omvandlingen av den samtida kapitalismen? För det första, dess kontext. Kapitalismen är ett universellt system, men den är inte universum. Den dominerar inte sin omgivning som på Marx' tid. Den utgör en minskande del av en omgivning som den delar med de socialistiska länderna. Kapitalismen konfronteras därför ständigt med exempel på sin egen omvandling. Lösningen av den primära motsättningen är inte längre en analytisk kategori, en propagandafråga eller en fiktion. Den utgör en del av den sociala verkligheten. Den är en faktor som måste tas med i beräkningen, för, så länge människor kan påverka händelser, kommer kapitalisterna att ta med den i sina beräkningar.

Betydelsen av ett socialistiskt alternativ kan man se tydligast i relationerna mellan kapitalistiska metropol- och satellitstater. Huvudmotsättningen här uppstår ur det faktum att de förras rikedom beror på exploateringen av de senare. Satellitstaterna har både ekonomiska och sociala problem å ena sidan och materiella förväntningar å den andra. Dessa kan inte lösas eller uppnås så länge deras underordnade ställning bibehålls. Detta bekräftas både av historiska erfarenheter och analys. Det finns inga exempel på övergång från satellit- till metropolstatus inom det kapitalistiska systemet. Det finns därför en permanent möjlighet att satellitstaterna försöker lösa sina problem genom att följa det socialistiska exemplet. För att ett försök skall lyckas måste det sammanfalla med lösningen av den primära motsättningen inom de berörda länderna. För det mesta sammanfaller inte dessa. Inte desto mindre ser metropolstaterna alla försök som hot mot deras makt och rikedom. Detta har lett till väpnade interventioner för att förhindra sådana försök.

Samma motsättning har lett satellitstaterna att utnyttja metropolstatens beroende av dem inom ramarna för systemet. Till exempel har de oljeproducerande länderna i Mellanöstern och Afrika med Libyen i spetsen framgångsrikt ökat sin andel av inkomsterna från oljan. Detta har återverkningar inom metropolstaterna på invånarnas levnadsstandard, och intensifierar därför

kampen där. De kapitalistiska satelliternas möjligheter att få hjälp från socialistländerna har försvagat de kapitalistiska metropolernas makt att använda ohöljd väpnad intervention som kontrollmedel, och har följaktligen förändrat imperialismens och neokolonialismens karaktär som slutstadier av kapitalismens utveckling. Imperialismen och neokolonialismen är inte längre slutliga lösningar på kapitalismens problem.

Kapitalistiska metropolstater har tvingats söka interna lösningar för sina produktions- och distributionsproblem. Lösningarna är av två slag. För det första återupprättandet av den korporativistiska staten, som söker påtvinga samhället en värdegemenskap för att kontrollera klasskonflikterna. Alla kapitalistiska metropolstater innehåller element av en korporativ statsapparat och rör sig mot den ena eller andra formen av fascism, något som för närvarande tycks vara kapitalismens sista stadium. På grund av de samhälleliga fenomenens dialektiska natur är det emellertid inte möjligt att tala kategoriskt om det "sista stadiet". Den andra typen av lösning innebär samarbete, som t.ex. i EEC. Detta leder till en förstärkning av tendenserna till repressiva interna lösningar.

En oundviklig konsekvens av utvecklingen av den primära motsättningen i kapitalistiska samhällen är ökningen av monopolgraden. Detta har blivit ett institutionaliserat universellt fenomen genom utvecklingen av internationella och multinationella företag. Dessa företag måste i första hand ses i termer av marknader, sedan i termer av makt. De agerar som legitima kontrollmedel i de kapitalistiska satelliterna där kanonbåtsdiplomatin blivit olaglig. Därför har deras uppkomst bidragit till att vidmakthålla systemet.

Klassmedvetenhet och splittringstendenser

Inom särskilda kapitalistiska stater måste rörelsen mot kvalitativa strukturella förändringar undersökas i kontexten av kapitalismens mer omfattande motsättningar. Dessa motsättningar intensifierar klasskonflikten och höjer därigenom medvetenheten. Men de utlöser också interna motsättningar som kan verka splittrande inom klasserna. Kapitalisterna splittras när deras intressen konkurrerar. Småföretagare sluter sig samman mot monopolister, finansärer mot industriidkare, bönder mot industrin osv. Arbetarklassen är också splittrad, ofta längs samma linjer som sina arbetsköpare. Hos arbetarna finns emellertid fler och mer verksamma splittrande faktorer som kan utnyttjas av arbetsköpare och användas för att bibehålla *status quo*. Arbetarklassen har splittrats i grupper efter ras, etnisk härkomst och religion. I USA är ras en splittringsfaktor; i Västtyskland och Schweiz finns en klyfta mellan inhemska arbetare och immigranter; i Frankrike liksom i Storbritannien är vita arbetare skilda från färgade immigranter. Nordirland utgör ett exempel på arbetarklassens splittring i religiösa grupper. I några fall är splittringen skyddande och avskiljande för den dominerande makt-havande gruppen i arbetarklassen. I Västtyskland och Schweiz t.ex. gör strömmen av immigrant-arbetare från Italien, Jugoslavien, Spanien och Grekland det möjligt att täcka behovet av arbetskraft i ekonomin som helhet och är en bas för dess rikedom. Arbetarklasserna där skyddas från ekonomiska påtryckningar som kunde bli resultat av mindre fördelaktiga ekonomiska villkor.

Arbetarrörelserna är avspeglningar av de samhällen i vilka de verkar. De penetreras av de splittrande elementen inom marknadsmekanismen. Arbetarnas intressen är motsatta i industri och jordbruk, i industri och offentlig tjänst, i expanderande och kontrakterande områden, i exportindustrier och hemmamarknadsindustrier, i nya och avtagande sysselsättningar. Varje gång nya maskiner införs och gamla färdigheter blir överflödiga uppstår nya och starka splittrande faktorer. Ju intensivare den primära motsättningen påverkar produktionen och befördrar klassenheten, desto mer, till en viss gräns, genererar den splittrande element. Detta skapar synbart förvirrande situationer. Situationen för närvarande i Storbritannien är i ett

förvirrat stadium där manifestationer av klassenhet sammanfaller med djup bitterhet och rivalitet mellan olika grupper.

I en analys av detta slag är de socialiserande faktorerna relativt betydelselösa. Då beteendet primärt är miljöbetingat, är det i längden omöjligt att skapa attityder som är inkonsistenta med verkligheten i arbetarnas liv. De viktiga faktorerna är de som utgör denna verklighet. Analogt är det inte möjligt att gå längre med utbildning och politisk aktivitet för att utveckla medvetenhet, än den konkreta situationen tillåter. Den franska erfarenheten 1968 illustrerade att det är omöjligt att skapa en revolutionär situation när villkoren för en revolution inte är för handen.

Om Mandels påstådda ”teori om arbetarklassens passivitet”

av Ernest Mandel

Ur *Häftet för Kritiska Studier* 2-3/1972

Mandel ger i denna artikel ett svar på V. L. Allen's artikel i nr 6-7/71 av HfKS om ”Arbetarklassen och revolutionen”. Allen angriper där Mandel för hans teori om ”arbetarklassens passivitet” i det kapitalistiska samhället. Han söker visa att den inte bygger på dialektisk materialism utan snarare är konventionellt empiristisk. Han angriper också Mandels teorier om att studentrörelser kan fungera som ”revolutionära katalysatorer” och initiera revolutionära förändringar utanför arbetarklassen.

Mandel menar att Allen ger en förvrängd bild av hans ”teorier”. Det Allen tar upp och presenterar som Mandels teorier bygger på tre enstaka meningar i ett tal som Mandel höll 1968. De böcker och artiklar som Mandel skrivit i ämnet går Allen helt förbi. Mandel går därpå in på sakfrågan: den subjektiva faktorns roll i en revolutionär situation, och argumenterar för den avgörande betydelsen av medvetenhet och organisation i detta läge.

Mr. V. L. Allen refererar i sin artikel i HfKS 6-7/71 *Arbetarklassen och revolutionen*, hela tiden till den dialektiska materialismen och den roll som begreppet helhet spelar i detta sammanhang. Men det är en sak att i ord hänvisa till den dialektiska materialismen, en annan att tillämpa den i praktiken, låt vara att det gäller i den teoretiska praktiken.

Det minsta man kan säga är, att Mr V. L. Allen långtifrån utgår från någon helhet när han behandlar mina påstådda idéer om ”arbetarklassens passivitet”: han begränsar sig till tre (!) enstaka meningar ur ett tal jag höll under händelserna i Paris i maj 1968. Av dessa tre meningar bygger han en ”teori”¹. Han tycks vara okunnig om att jag har ägnat ämnet många artiklar och flera böcker, i vilka jag försökt utarbeta en samlad och konsekvent ståndpunkt i ämnet, det mesta *in tempore non suspecto*, dvs. före den franska generalstrejken i maj 1968 och före det nuvarande uppsvinget i den västeuropeiska arbetarklassens kamp². Säkerligen skulle den dialektiska metoden ha påkallat en analys av min ståndpunkt ”i dess helhet”, för att visa om den är inkonsekvent eller motsägelsefull eller ”revisionistisk” i förhållande till marxistisk teori i allmänhet, eller om den står i motsättning till den verkliga utvecklingen. I stället för att försöka göra detta struntar Mr Allen i helheten, lösrycker några få meningar och förvränger till råga på allt deras betydelse. En sådan metod liknar på intet sätt den dialektiska.

Förvrängningen är uppenbar. De tre meningar han citerar innehåller följande påståenden, vilka på intet sätt är ”mandelska” utan klassiskt leninistiska (och det kan lätt visas att de likväl är ortodoxt marxistiska):

1. Arbetarklassens traditionella organisationer utgör nu hinder på vägen mot den socialistiska revolutionen emedan de byråkratiserats.

¹ V. L. Allen: ”Arbetarklassen och revolutionen”, i ”Häftet för Kritiska Studier” nr 6-7 1971 s. 33.

² Se bland andra källor: ”The Economics of Neo-Capitalism”, i ”The Socialist Register 1964”, The Merlin Press, London 1964; ”A Socialist Strategy for Western Europe”, i ”International Socialist Journal” nr 10 juli-augusti 1965; det sista kapitlet i den första tyska upplagan 1967 av min ”Europe vs. America: Contradictions of Imperialism”; min inledning daterad februari 1968 till symposiet, ”50 Years -...”, Merit Publishers, New York 1968; ”Lessons of May”, i: ”New Left Review” nr 52, november-december 1968; ”Where is America Going?”, i ”New Left Review” nr 54, mars-april 1969; talet ”On the revolutionary potential of the working class” (En verklig mycket talande titel!) hållet på socialistiska elevers konferens i september 1968, återgivet i ”International Socialist Review”, vol. 29 nr 6 (nov.-dec. 1968); min inledning till antologin ”Workers control, workers councils, workers self-management”, publicerad i Sverige av Partisanförlaget, Göteborg [[Arbetarkontroll](#), [arbetarråd](#), [arbetarstyre](#)]. Etc., etc.

2. En socialistisk revolution kräver en sådan grad av medvetenhet hos arbetarklassen att mångdubbla barriärer mot den borgerliga ideologins inträngande i arbetarklassen uppreses.³

3. Studenter kan spela en viktig roll för att få spontana utbrott att utlösas hos arbetarklassen, om det byråkratiska greppet över arbetarklassen, eller andra svagheter hos den subjektiva faktorn har fördröjt sådana objektivt möjliga utbrott under lång tid.⁴

Ur dessa tre meningar, var och en korrekt men uppenbarligen endast en del av en helhetssyn på kapitalismen, arbetarklassen och de nödvändiga villkoren för en proletär revolution, drar Mr. Allen slutsatsen, att

”arbetarklassen kan, tror Mandel, ta del i en revolutionär kamp genom att resa sig spontant, skapa en egen ledning och egna kommittéer, men endast om den reser mångdubbla skyddsmurar mot den borgerliga ideologins penetration av arbetarklassen. Om inte dessa murar reses, delar Mandel Marcuses dystra perspektiv på den dialektiska processen.”⁵

Mr. Allen lägger inte fram en tillstymmelse till bevis för denna förvrängda slutsats, i vilken de objektiva och subjektiva faktorerna blandas samman på ett sätt som gränsar till avsiktlig förfälskning. Långt ifrån att säga, att arbetarklassen inte spontant kan resa sig om den inte själv frigör sig från den borgerliga ideologins inflytande, har jag gång på gång anført, att spontana och objektivt revolutionära utbrott hos arbetarklassen är oundvikliga⁶, en teoretisk slutsats dragen ur totalsumman av motsättningarna inom kapitalismen i den monopolkapitalistiska epoken och fullständigt bekräftad av historiska bevis. Men då jag är leninist och inte spontanist har jag tillagt att sådana spontana utbrott inte är tillräckliga för att förorsaka en framgångsrik socialistisk revolution. För detta ändamål är det också nödvändigt med en högre nivå av medvetenhet och revolutionärt ledarskap hos arbetarklassen. En nödvändig förutsättning för att uppnå en sådan högre nivå är en noga övervägd kamp mot den småborgerliga och borgerliga ideologins inflytande på arbetarna, genom bildandet av ett revolutionärt parti.

Denna förvrängning går ännu längre när Mr. Allen påstår att

”Både Marcuse och Mandel ... trodde att denna klass (arbetarklassen) var oförmögen att initiera förändringar. För att återfå sin optimism, för att tillfredsställa sitt engagemang i den revolutionära förändringen, måste de söka efter katalysatorer eller detonatorer utanför arbetarklassen”⁷

Det råkar nu vara så att jag konsekvent i många år har opponerat mig mot Sweezy, Marcuse, Fanon, Lin Piao och många andra som förespråkar, att den västerländska arbetarklassen är oförmögen att bli en revolutionär styrka innan avgörande förändringar av världsomfattande mått inträffat. Majhändelserna 1968 i Frankrike och mycket som hänt sedan dess, inklusive det som nu händer i Japan och USA, vilket jag förutspått precis i denna ordningsföljd, har gett mig rätt och dessa tredje-världen-teoretiker fel. Att blanda ihop Marcuse och Mandel såsom i den mening som nyss citerades är en sammanblandning och en ren förfälskning. För att

³ Lenin påpekade detta redan i början av århundradet, speciellt i sin berömda pamflett: ”Vad bör göras?”.

⁴ Vad gäller Lenin, se bland andra artiklar hans artikel: ”Le député de manifestations” (december 1901) om studentdemonstrationen som utlöste den politiska masskampens uppsving och som ledde till revolutionen 1905 (Lénine: ”Oeuvres”, band 5, s. 325 ff., Editions sociales, Paris 1965 [på svenska: [Demonstrationerna har börjat](#)]). – Vad gäller Trotskij, se hans brev maj 1930 till redaktörerna för ”Contra la Corriente”: ”När bourgeoisin medvetet och envist avstår från att lösa de problem som härrör från det borgerliga samhällets kris, proletariatet ännu inte är berett att ta på sig denna uppgift, är det ofta studenterna som träder fram i förgrunden. Under den första ryska revolutionens utveckling lade vi märke till detta fenomen mer än en gång; detta fenomen har för oss alltid haft en stor och symptomatisk betydelse. Denna revolutionära eller halv-revolutionära aktivitet betyder att det borgerliga samhället genomgår en djup kris...” [hela Trotskij-artikeln på svenska: [De spanska kommunisternas uppgifter](#)]

⁵ V. L. Allen op. cit. s. 33.

⁶ Se bland andra avsnitt sidorna 20-24 i n inledning till ”Fifty Years of World Revolution 1917-1967-”, op. cit.

⁷ V. L. Allen op. cit. s. 33.

”bevisa” sin förfalskning citerar Mr. Allen sedan en av mina meningar, som säger att studenter

”kan och måste spela sin viktiga roll som detonator. Genom att spela denna roll inom arbetarklassen, kan de framför allt via de unga arbetarna frigöra väldiga krafter inom arbetarklassen, för att utmana det kapitalistiska samhället och den borgerliga staten...”⁸

Man kan läsa denna mening gång på gång: det finns inte ett ord i den som säger, att arbetare är oförmögna att initiera revolutionär förändring.

Det enda påstående som görs är att studentuppror, genom sitt direkta inflytande på arbetarklassunddomen – när allt kommer omkring en väsentlig del av arbetarklassen, eller tror inte Mr Allen det? – kan hjälpa arbetarna att komma över de hinder av subjektiv natur, som för en viss tid fördröjt deras engagemang på den revolutionära handlingens väg. Att förneka detta efter alla historiska bevis – från Spanien 1931 till maj 1968 i Frankrike och generalstrejkerna 1969, som utlöstes genom studentrevolter i Pakistan och Argentina – är enbart barnsligt. Att utifrån detta dra slutsatsen, att jag påstått antingen att alla studentuppror automatiskt utlöser generalstrejker bland arbetarna eller att inga arbetaruppror kan inträffa, utan att de föregåtts av studentuppror, är mer än barnsligt: det är en fullständig förvrängning.

Mr. Allens billiga polemikmetod gör det egentligen inte lönt att fortsätta. Men en viktig metodologisk lärdom kan dras från denna bedrövliga biprodukt av den stalinistiska förfalskningsskolan.

Mr. Allen ger sig ut för att rättfärdiga den dialektiska materialismen. Men efter att ha övergivit det dialektiska i sitt sätt att polemisera, överger han det helt och hållet då han behandlar ämnet. När han undersöker de faktorer som leder till en socialistisk revolution glömmer han det mest självklara dvs. att det finns två grundläggande skillnader mellan en proletär revolution och tidigare sociala revolutioner i historien. För det första: medan tidigare sociala revolutioner överförde makt från en besutten klass till en annan, dvs. till en klass, som redan hade en stor del samhällelig förmögenhet samlad hos sig, måste en proletär revolution överföra makt till en klass, som är utan ekonomisk makt och förmögenhet och därför utan möjlighet att bygga upp en ”hegemoni” på idéernas område eller i överbyggnaden i allmänhet, innan den nått en revolutionär seger. För det andra: Medan alla tidigare sociala revolutioner begränsade sig till att byta ut en form av ekonomisk automatik mot en annan, ersätter en proletär socialistisk revolution en spontan samhällsutveckling med medveten planering av ekonomin och en omorganisering av samhället.

Utifrån dessa två särdrag hos den socialistiska revolutionen följer den avgörande roll som medvetenhet och organisation måste spela i en sådan revolution. Och därav följer att varje dialektisk dvs. global syn på denna revolution, dess förberedelse, början, efterföljande stadier och nödvändiga villkor för dess seger helt enkelt inte kan inskränka sig till ”den ekonomiska realiteten” eller ”de grundläggande motsättningarna” (vilka i Mr. Allens ganska snäva horisont bara reduceras till en enda: motsättningen mellan produktivkrafternas utveckling och produktionsförhållandena), utan måste också ta i beaktande den subjektiva faktorn, dvs. de givna och urskiljbara nivåerna av arbetarklassens medvetande, maktförhållandet mellan de sociala klasserna, maktförhållandet mellan olika arbetarklassorganisationer, deras förflutna, traditioner och oförenliga utveckling, ett revolutionärt avantgardes relativa vikt och inflytande, dess möjligheter till framväxt och takten i denna.”⁹

⁸ Ibid.

⁹ Jag har ingående analyserat detta problem i min pamflett: ”Lenin and the problem of workers' class consciousness”, publicerad i Sverige av Partisanförlaget, Göteborg 1971. [Oklart vad som här åsyftas, men det är troligen [Om leninismen](#)]

Vad Mr. Allen i själva verket gör är att sönderdela den reella helheten – det borgerliga samhället under monopolkapitalismen med dess summa av ekonomiska, politiska, och sociala förhållanden innefattande både basen och överbyggnaden och deras ömsesidiga påverkan, i vilken den subjektiva faktorn åtminstone delvis är självständig, i vilken de idéer som dominerar arbetarklassen vid ett visst tillfälle inte mekaniskt och automatiskt återspeglar denna klass' historiska intressen – och att reducera den till en enda objektiv motsättning. Detta leder honom till en rent fatalistisk slutsats: Om ingen framgångsrik revolution ännu ägt rum i västerlandet, beror detta på att ingen revolution varit objektivt möjlig. Nödvändigheten är verklighet, i ordets rätta bemärkelse utan någon förmedling: verkligheten är nödvändigtvis sådan den är och kan inte vara någonting annat. Noske, Hitler, Stalin, Brezjnev, massakern på 50 000 indonesiska kommunister och Nixons resa till Peking är alla oundvikliga händelser eftersom de har inträffat. Det är lätt att peka på ett halvdussin borgerliga och småborgerliga ”historiefilosofier” som kan ha inspirerat till en så djupt fatalistisk tanke; men stackars Marx är fullständigt oskyldig åtminstone till denna synd.

Fatalism leder oundvikligen till ursäktanden; om allt bara kan ske på ett vis är naturligtvis ingen ansvarig för att han handlar så och så, för han kunde inte ha handlat annorlunda. Varför då Lenins utfall mot socialpatriotismen och den tyska och internationella reformistiska socialdemokratins förräderi? Men man kan invända: kämpade inte de tyska arbetarna modigt för en revolutionär utgång, mellan november 1918 och oktober 1923? I Mr. Allens universum är denna händelse av intet värde: till slut besegrades revolutionen, alltså var den inte möjlig från början. Skulle Mr. Allen sedan dra den slutsatsen, att Lenin, Trotskij, Liebknecht, Luxemburg, Franz Mehring, Clara Zetkin, hela Tredje internationales och en inte så liten del av den 2½:e internationales, som alla i flera år inriktade sig mot just en sådan socialistisk revolution, alla gjorde sig skyldiga till ”empirism”, ”idealism” och ”subjektivism”? Eller är det när allt kommer omkring sant, att objektiva villkor inte är tillräckliga för en socialistisk revolution och att utöver dessa objektiva villkor – som var övermogna i Tyskland – är det också nödvändigt med subjektiva villkor och att analysen av arbetarbyråkratiernas bromsande inverkan, av huruvida man lyckats eller misslyckats att bilda ett revolutionärt parti, den utlösande roll många faktorer kunde eller har kunnat spela eller inte spela, då blir ytterst viktig?

Men med Mr. Allens nonchalanta förkastande av den subjektiva faktorn i marxismen – dvs. av de flesta framstegen i marxistisk teori under de sista 70 åren – slutar inte hans brytning med materialistisk dialektik, ty hans förvirrade polemik slutar med ett par ytterst signifikanta stycken. Deras innehåll kan sammanfattas med Mr. Allens egna ord:

”Då beteendet primärt är miljöbetingat är det i längden omöjligt att skapa attityder som är inkonsistenta med verkligheten i arbetarnas liv. De viktiga faktorerna är de som utgör denna verklighet. Analogt är det inte möjligt att gå längre med utbildning och politisk aktivitet för att utveckla medvetenhet, än den konkreta (!) situationen tillåter. Den franska erfarenheten 1968 illustrerade att det är omöjligt att skapa (?) en revolutionär situation när villkoren för en revolution inte är för handen.”¹⁰

Det är svårt att finna ett stycke som är mer tomt på dialektiskt tänkande än det nyss citerade.

För det första, ”verkligheten i arbetarnas liv” är en mycket *sammansatt och motsägelsefull helhet*. Att reducera den till endast en eller två faktorer är att ha ett fullständigt ensidigt, odialektiskt dvs. felaktigt begrepp om ”verkligheten”. I denna ”verklighet” måste man innefatta bland olika faktorer: reallönenivån (och dess dynamik), men också det betungande tvunget att sälja sin arbetskraft till en chef (som kan bli ännu mer betungande när reallönerna stiger); sysselsättningsnivån (och dess dynamik) och arbetsdagens längd, men också arbetsprocessens intensitet och graden av exploatering (som kan öka fastän arbetsdagen samtidigt förkortas och

¹⁰ V. L. Allen op. cit. s. 38.

reallönerna stiger): arbetarnas allmänna levnadsvillkor (bostäder, semester, hälsoskydd etc.) och deras dynamik, men också arbetsprocessens konkreta organisation (innefattande formerna för hur lönerna fastställs och på vilket sätt arbetarna reagerar mot detta); arbetarklassens organisationsnivå, arbetarnas deltagande i dem och relativa kontroll av dem, men också ”den styrande klassens ideologis” relativa inflytande bland dem och den relativa effektiviteten av det motverkande inflytande som marxistiska organisationer och utbildning kan ha; de politiska maktförhållandena i landet, men också hur de återspeglar sig i arbetarnas tankar, dvs. det sätt på vilket arbetarna känner sig politiskt förtryckta eller förhindrade i sin opposition mot borgerligheten som klass och dess stat; arbetarklassens relativa militans, dess nyvunna och tidigare erfarenheter av kamp och resultatet av den, alla faktorer som påverkar och till en viss grad bestämmer arbetarklassens självförtroende och dynamik, etc.; etc. Vi är långt ifrån en enda ”grundläggande” motsättning...

För det andra, vilka ”arbetare” skriver Mr. Allen om? Tror han verkligen att i en given situation alla arbetares liv är identiska, med ett identiskt förflutet, ett identiskt nuläge och en identisk framtid? Har han aldrig hört talas om en dynamisk stratifiering av arbetarklassen? ”Verkligheten i arbetarnas liv” är inte likadan för en anställd som för en arbetslös, för manuella och intellektuella arbetare, för dem som är stadsbor sedan fem generationer och dem vars föräldrar flyttade från landsbygden för mindre än en generation sedan. Det är inte likadant för den högt utbildade, erfarne och sällsynte superspecialisten och den halvutbildade, som utbildats (och omskolats) under sex till åtta veckor och för arbetare som inte har någon utbildning överhuvud taget. Det är inte heller likadant för dem som tillbringar sin fritid i fackföreningar och politiska organisationer och dem som tillbringar sin fritid på fotbollsplaner, på pubar och framför TV-apparaten. Vid en given tidpunkt kan den stora majoriteten av arbetarna vara o-politiska och bara en liten minoritet politisk. Vid en annan kan en majoritet vara politiskt reformistisk och bara en liten minoritet politiskt revolutionär och man kan finna två år senare att reformisterna faktiskt blivit en minoritet (detta hände i Tyskland och Italien efter första världskriget). Hur kan man få någon reda i dessa dynamiska skeenden, om man börjar med en statisk abstraktion av det oföränderliga medvetandet, mekaniskt bestämd av ”konkreta situationer”? ¹¹

När man väl förstår hur sammansatt och rik den verkliga dialektiska helheten hos arbetarnas villkor är, så förstår man också vilket strunt det är att skriva meningar som ”beteendet är primärt miljöbetingat” (alla de ovan uppräknade variablerna är *delar* av miljön!), eller ”attityder som är inkonsistenta med verkligheten i arbetarnas liv är i längden omöjliga att skapa”. Det hela blir problematiskt just som man inser att ”verkligheten i arbetarnas liv” är sammansatt av inbördes motsatta förhållanden, att ”beteende” och ”attityder” ibland är bestämda av vissa av dessa förhållanden, för att plötsligt bli påverkade av andra förhållanden i samma verklighet, som impressionister tidigare inte lagt märke till.

När reallönerna stiger menar en del människor att en revolution är omöjlig; ”verkligheten i arbetarnas liv” tillåter den inte. De glömmer att uppskrivningen av arbetstakten, den out-härdliga arbetsbelastningen, tvånget att leva i ständigt ökande buller, nervositet och trötthet, rädslan att förlora jobbet eller degraderas är i lika hög grad delar av denna ”verklighet”, som högre löner och stigande konsumtion. Under lång tid ”bestämmer” den första faktorn arbetarnas attityder och beteende; sedan ”bestämmer” plötsligt den andra inte mindre materialis-

---

¹¹ Ett konkret exempel: I samma situation, inte bara av kapitalism utan också av konkreta arbets- och livsvillkor, var kolarbetarna i Hainaut-provinsen i södra Belgien till majoriteten socialdemokrater under många decennier, medan de i norra Frankrike, knappt tjugo gruvor längre söderut, sedan 1936 till största delen har varit sympatisörer till det kommunistiska partiet. Helt säkert är det omöjligt att förklara denna skillnad enbart utifrån den ”grundläggande motsättningen”.

tiskt en total omvälvning av attityder och beteenden. Bara om man ser denna ”verklighet” som fylld av motsättningar, kan man förstå den plötsliga skiftningen från den första till den andra.

För det tredje, att begränsa ”utbildning och politisk aktivitet” till vad arbetarnas medvetenhet *tycks* begränsa sig till under den första fasen av de ovan citerade tio åren, är att uppträda som en hopplös empirisk impressionist, dvs. att vägra erkänna att nutiden bär framtidens frön inom sig, så länge de inte slagit ut i full blom. Objektivt innebär det att bli en konservativ samhällskraft, som hjälper till att binda arbetarna fastare och fastare till sin reformistiska rutin för de omedelbara dagskraven, och som därigenom vägrar att bättre förbereda dem för deras framtida revolutionära utbrott, speciellt att vägra göra övergången från den första till den andra lättare. När man utropat att revolutionen är osannolik, om inte omöjlig, hamnar man oundvikligen i den situationen att man kämpar mot revolutionen när den faktiskt inträffar, mot allas förväntningar. Detta var den reformistiska socialdemokratins sorgliga öde efter första världskriget, stalinismens efter 1935 och efter andra världskriget i västeuropa.

Det är att öppet trotsa verkligheten att förneka att en generalstrejk med ockupation av fabriker, som påbörjades spontant av tio miljoner arbetare och som fortsatte trots löften om stora löneökningar (för vissa kategorier så stora som 25 %) var annat än ett uttryck för objektivt revolutionära villkor. På samma sätt är det att trotsa det dialektiska verklighetsbegreppet att förneka, att ett samhälle i vilket en generalstrejk av arbetare lamslog inte bara ekonomin utan också hela statsapparaten under flera dagar och som drog med sig de flesta tjänstemän och en stor del tekniker, vetenskapsmän, lärare, konstnärer och till med en del höga akademiker, vittnade om en sådan djup kris, att samhället var moget för en socialistisk revolution. Vad som saknades var den subjektiva faktorn. Medvetenheten och den revolutionära organisationen låg långt under nivån på massans objektivt revolutionära aktivitet.

Det är anledningen till att revolutionära marxister utifrån denna lysande erfarenhet drar den lärdomen att de måste intensifiera kampen för att höja arbetarklassens medvetenhet och påskynda bildandet av en ny revolutionär organisation, som kan vara i stånd att under nästa utbrott leda den spontana massrörelsen. Den erfarenhet av generalstrejken 1968 som upptogs av ett stort arbetarklassavantgarde underlättar bildandet av en sådan organisation, liksom det förändrade maktförhållandet mellan det revolutionära avantgardet och de styrande byråkratierna i arbetarklassens massorganisationer. Och studenter kan göra en värdefull insats för att öka militansen, medvetenheten och organisationen hos avancerade arbetare genom att ändra detta maktförhållande.

Mr. Allen kan, genom att försöka helt utelämna den subjektiva faktorns relativa självständighet i sin analys, endast dra den slutsatsen, att om ingen revolution faktiskt inträffade i Frankrike så var en revolution när allt kommer omkring inte möjlig. Då är vi tillbaka till avsaknaden av ”revolutionära villkor”, dvs. arbetarklassens ”revolutionära passivitet”. Mr. Allen slutar därigenom med att begå precis den synd, som han till att börja med falskeligen anklagade mig för. Sådan är den objektiva dialektikens makt över tankeprocessen, så mycket mer tydlig då den träffar någon som är okunnig om vad dialektik egentligen är och går i fällan utan vare sig förutseende eller tankeskärpa.